

(Херсон)

НОМІНАТИВНІ КОНСТРУКЦІЇ З СЕМАНТИКОЮ ЗАПЕРЕЧЕННЯ

(НА МАТЕРІАЛІ АМЕРИКАНСЬКОГО ПОЕТИЧНОГО ДИСКУРСУ)

У статті розглядаються регулятивна, світотвірна та композиційна функції номінативних синтаксичних конструкцій з семантикою заперечення в американському поетичному мовленні. На основі когнітивно-семантичного підходу виокремлено ознаки фрагментарності та багатозначності проаналізованих конструкцій.

Ключові слова: синтаксична конструкція, регулятивна, світотвірна та композиційна функції, поетичне мовлення, когнітивно-семантичний підхід, фрагментарність, багатозначність.

This article focuses on regulative, world creating and arranging the composition functions of the nominative syntactic constructions in the American poetic speech. The features of fragmentariness and ambiguity of the analyzed constructions are singled out on the basis of cognitive and semantic approach.

Key words: syntactic construction, regulative, world creating and arranging the composition functions, poetic speech, cognitive and semantic approach, fragmentariness, ambiguity.

Сучасна наукова розвідка мови та мовлення проводиться у міждисциплінарному інтерпарадигмальному ракурсі. Про це свідчить велика кількість комплексних досліджень у річищі лінгвістики та психології, лінгвістики та літератури, лінгвістики та філософії і т. д. Поетичний текст, який неодноразово вивчався у філологічних студіях у різних аспектах, наразі є об'єктом застосування інтегрованого підходу до визначення особливостей його форми та змісту.

Синтаксис віршованого мовлення продовжують досліджувати представники таких наукових напрямів: когнітивної семантики (G. Lakoff, M. Johnson), генеративної (N. Chomsky, R. Jackendoff, I. P. Буніятова) і когнітивної граматики (R. W. Langacker, J. R. Taylor, С. А. Жаботинська) та когнітивної поетики (M. Freeman, P. Stockwell, R. Tsur, О. П. Воробйова, Л. І. Белехова). Специфіка синтаксису поетичного мовлення, яка повністю розкривається у сфері тексту, а не на рівні речення (І. І. Ковтунова) зумовлює визначення одиницею синтаксису поетичного мовлення синтаксичну конструкцію, яка є двостороннім лінгвокогнітивним конструктом, який інкорпорує синтаксичну форму і значення (R. W. Langacker, J. R. Taylor, М. В. Никітін, А. Goldberg та ін.).

Науковцями в руслі когнітивної поетики вже досліджено імперативні конструкції в англійських віршованих текстах (О.В. Заболотська) та питальні речення (Н.С. Алфьорова) в американському поетичному мовленні. Однак поза увагою дослідників залишається специфіка функціонування в англійському поетичному дискурсі номінативних синтаксичних конструкцій з семантикою заперечення.

Актуальність роботи визначається загальною спрямованістю сучасних граматичних студій на з'ясування та пояснення змін у функціонуванні одиниць мовної системи, зумовлених як розвитком мови в цілому, так і особливостями художнього тексту, на проникнення у приховані сенси, закодовані у структурах поетичних текстів.

Робочою гіпотезою нашого дослідження вважаємо припущення, що фрагментарність синтаксичних конструкцій, що актуалізують категорію заперечення в англомовних віршованих текстах, сприяє відтворенню ідеї фрагментарності світу в уяві поетів ХХ-ХХІ ст.

Мета дослідження полягає у визначенні основних функцій синтаксичних конструкцій із семантикою заперечення в англомовному поетичному дискурсі.

Об'єкт дослідження складають синтаксичні конструкції, що реалізують категорію заперечення в американських поетичних текстах ХХ-ХХІ ст.

Предметом вивчення є когнітивно-семантичні ознаки синтаксичних конструкцій із семантикою заперечення у віршованих текстах американської поезії.

Поняття заперечення є складним і багатоплановим, адже воно характерне не тільки для лінгвістики, але й для інших наук. Вивчення категорії заперечення було започатковано у філософії, в якій ця категорія витлумачена як така, що пояснює онтологічні причини речей (питання негативних суджень і негативних понять, існування негативного стану). У дослідженнях з логіки заперечення розуміється як логічна операція, яка пов'язана з проблемою істинності чи хибності суджень [3, с. 542-543]. Згідно з точкою зору Т. Гівона, заперечення є маркованим членом опозиції ствердження / заперечення [6, с. 139].

Синтаксичні конструкції, що об'єктивують заперечення, передають взаємозв'язок між мовою та мисленням, адже заперечення є важливою мовленнєвою категорією (О.С. Ахманова), яка сприяє висвітленню певних розумових операцій, нахшталт осмислення людиною світу, свого місця та відношення до всього, що її оточує. Отже, синтаксичні структури з семантикою заперечення вербалізують ставлення суб'єкта, письменника до оточення (Н.В. Борзенко, Т.Г. Єгорова, R. Carston, M. Mughazy), слугують поясненню відношення між поняттями у концептуальних картинах суб'єктів комунікативного поетичного акту. Наприклад, у першій строці вірша «Unappreciated Butterfly» американського поета Майкла Бьоркарда зустрічаємо наступну синтаксичну конструкцію:

No soon, no hard loan, no geometric woodwork

to make you feel at home.

Залучення методів семантико-когнітивного аналізу та аналізу словникових дефініцій дозволяє відзначити, що лексична одиниця «soon» інкорпорує концептуальні значення: майбутнє, надії, щастя, очікування. Заперечна частка «no» додається до закладеного поетом у конструкцію смислового компоненту та витворює новий, прихований сенс номінативної синтаксичної структури, який полягає, на нашу думку, саме в декодуванні семантики заперечення, яка виявляє свою багатшаровість: відсутність майбутнього (мрій, планів), надії (на краще), відсутність щастя, очікування на виконання мрій, планів – це оцікування не відбувається та/або не несе успішного результату у комунікативному просторі вірша.

Через обмежений обсяг статті ми не наводимо повний текст вірша, проте важливо наголосити, що процеси актуалізації та декодування заперечних смислів у поетичному мовленні підпорядковані втіленому у тканині вірша модусному концепту заперечення, репрезентація якого на функціональному рівні не приводить до формування однозначного сенсу. Заперечні форми у висловленні виражають не окремий концепт, а цілу концептуальну структуру, що представляє собою єдність заперечного сенсу як певної концептуальної ознаки відповідного концепту

(відсутність, невідповідність і т.д.) та інтерпретованого концепту або концептуальної структури (об'єктів, подій, характеристик) [2, с. 6-8].

Заперечна одиниця «по» як невід'ємний елемент синтаксичної конструкції позначає відсутність певних речей у найближчому оточенні учасників літературного процесу комунікації (Г.А. Кристалюк) або невідповідність внутрішнього сприйняття певних понять, ситуацій у розумінні поета та читача (інтерпретатора/медіатора). Процес комунікації під час прочитання літературного твору включає автора (письменника), який адресує текст читачу. Успішність інтерпретації прихованих сенсів поетичних творів полягає, на думку дослідника С. Фіша, у силі синтаксичних конструкцій створювати та регулювати читацькі очікування (the power of phrase structures to create readerly anticipation in the syntax) [4, с. 74-75]. У цьому проявляється регулятивна функція номінативних конструкцій з семантикою заперечення, яка полягає у їх здатності впливати на сприйняття читачем багатозначних авторських виразів та обмежувати розуміння прихованих сенсів синтаксичних структур. Зокрема, наведений вище фрагмент вірша Майкла Бьоркарда володіє потенціалом скеровувати інтерпретації у напрямку відсутності образу щасливого майбутнього. Проте, зважаючи на філософську поєднаність категорій ствердження та заперечення, ніби двох сторін однієї медалі, припускаємо, що для успішного вилучення заперечного смислового компоненту у номінативних конструкціях потрібен метод когнітивно-семантичного аналізу тканини поетичного тексту, який ми пропонуємо як інтегрований підхід.

Окрім регулюючої функції номінативних конструкцій з семантикою заперечення, функціонально-семантичний аналіз американських поетичних текстів дозволив виділити наступні функції аналізованих структур: світотвірну та композиційну.

Слідом за П. Вертом, текстовий світ вважаємо «репрезентацією когнітивного простору між автором та читачем, який вони витворюють разом» (a representation of the cognitive space which the author and the reader are co-operating to form between them) [7,

с. 84-85]. Як показано вище, синтаксичні конструкції з показником заперечення «по» виформовують уявлення про реальність, яка є особливою: через показ відсутності майбутнього, втіленої у лексемі «soon» поет намагається донести до нас катастрофу сучасного суспільства, яке живе сьогодні і не замислюється про завтрашній день, який може і не наступити.

Композиційна функція синтаксичних конструкцій з семантикою заперечення полягає у їх визначенні як важливих композиційно-смислових ділянок віршованого твору. Розташування номінативних речень, на кшталт «No children», у вірші «Unappreciated Butterfly» у перших та останніх строках свідчить про їх сильну позицію у творі та виділення поетом семантики відсутності як концептуальної ознаки заперечення в обраному фрагменті поетичної оповіді.

У поетичному мовленні синтаксичні конструкції з семантикою заперечення уповільнюють, деавтоматизують процес читання віршованого тексту, а отже активізують когнітивний процес обробки інформації. Така модифікація досягається, згідно з концепцією віршованого мовлення Шкловського В.Б., лише одним стилістичним прийомом – прийомом ускладненої форми [1, с. 124-127], який може проявлятися різними типами неповних висловлень, напр. еліптичних номінативних речень: “No soon, no hard loan, no geometric woodwork/ to make you feel at home. No soap, no anonymous /bourbon, no portrait or copy of a portrait painted/ by some writer or star or family member or any/ other-than-artist person”, які передають шляхом «висунення» (foregrounding) наведених структур у синтаксичному просторі поетичної оповіді зосередженість поета на подіях, предметах, що заперечуються. До того ж, окреслені еліптичні номінативні конструкції виражають

комунікативно-функціональну властивість фокусування, яка полягає в зосередженні уваги читача на аспектах значень концептуальних структур. В основі цієї функції лежить когнітивна операція збереження інформації (R. Giora).

Отже, заплутаність сенсу проаналізованих номінативних конструкцій з семантикою заперечення, спричинена фрагментарністю, ускладненою формою структур та багатозначністю лексем як їх елементів, слугує, на нашу думку, задуму поета щодо акцентування уваги читача на планах вираження та змісту аналізованих синтаксичних одиниць, що, як доводять дослідники, при декодуванні семантики заперечення не завжди співпадають.

Натомість, у проаналізованих віршованих фрагментах американської поезії ХХ ст. виокремлені номінативні конструкції є носіями саме заперечного значення, про що свідчить аналіз втілених у синтаксичних структурах, зокрема, еліптичних реченнях з показниками негації, концептуальних ознак відсутності певних понять, предметів, тощо у витвореному поетичною уявою світі, їх невідповідності стереотипним загальнолюдським уявленням та фоновим знанням читача.

Подальші перспективи дослідження вбачаються у визначенні комунікативно-функціональних властивостей синтаксичних конструкцій з семантикою заперечення в англомовних віршованих текстах ХХ-ХХІ ст. та з'ясуванні їх текстотвірних функцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белєхова Л.І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії): [моногр.] / Л.І. Белєхова. – Херсон: Айлант, 2002 – 368 с.
2. Болдырев Н.Н. Языковые категории как формат знания// Вопросы когнитивной лингвистики. – 2006. – №2. – С.5-22.
3. Новая философская энциклопедия. – 2-е изд., испр. и допол. – М.: Мысль, 2010. – Т. 3. – 968 с.
4. Падучева Е.В. Отрицание// Лингвистический энциклопедический словарь. М.: "Советская энциклопедия", 1990. – С. 354-355.
5. Dirven R., Verspoor M. Cognitive Exploration of Language and Linguistics (2nd edition): John Benjamins Publishing Company, 2004. - 274 p.
6. Givon T. Functionalism and grammar: John Benjamins Publishing Company, 1995. –486 p.
7. Hidalgo Downing L. Negation, Text Worlds and Discourse: The Pragmatics of Fiction. – Stanford: Ablex, 2000. – 225 p.
8. Semino E., Culpeper J. Cognitive Stylistics: Language and Cognition in Text Analysis. – Amsterdam: Benjamins, 2002. – 333 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Burkard M. Unappreciated Butterfly [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.poemhunter.com/best-poems/michael-burkard/unappreciated-butterfly/>